

Editoriál

Jarmila Bencová

Skladbu príspevkov tohto čísla možno azda považovať za „náhodnú“ – aspoň v tom zmysle, že redakcia štúdie, samozrejme, víta, ale nevyžaduje, nezhrmažďuje texty k vopred alebo aktuálne vypisovaným témam, napriek recenziám nekladie striktné nároky na ich formu ani na mieru ich bádateľského zámeru... Jedine náhodou sa tak vedľa seba ocitajú reverzibilné spôsoby reflexie architektúry a jej sprievodných problémov. Môžu nám v tomto prípade poslúžiť okrem iného aj ako možný a rovnako náhodný príklad či sonda do náhľadov na to, ako a čo je na jeseň roku 2013 predmetom záujmu skúmania pedagogickej a poslucháčskej sféry architektonických štúdií na FA STU. Môžeme to zobrať aj ako zámienuku poukázať na plejádu vedeckých interpretačných možností, ktoré má k dispozícii teória architektúry a ktoré by mohli rezonovať v prítomných príspevkoch. Prevažne teoretické texty tu preukazujú neistotu, kam a ku komu smeruje ich zainteresovaný výskum, neriešia problém nejakých interpretačných stratégií, odkiaľ až kam sa rozprestiera sledovaný problém, aký má zmysel a cieľ jeho skúmanie. Filozof a teoretik architektúry Petr Kratochvíl, ktorý sa v nedávnej štúdií¹ venoval kategorizácii interpretačných postupov deklaroval, že „... než človek pristoupí k interpretaci nějakého konkrétního díla, měl by si vyjasnit některé základní otázky, které předurčují jeho výklad, měl by se tedy opírat o nějakou teorii interpretace...“ Nie je tu síce miesto na metateoretizovanie či interpretovanie zmyslu interpretácie architektúry, tak ako je v editoriáli nadbytočné písať o písaní a hovorení o architektúre (to sa napokon nedozvieme ani v tunajšej úvahe Romana Račka). V každom prípade by tu bolo azda užitočné pripomenúť základné referenčné rámce vedeckého výkladu príslušného skúmaného problému. Akými úvodným inšpiratívnym vodítkom sa javí² členenie výkladov podľa žánru, v ktorom sa nachádzajú a vzájomne dopĺňajú rôzne formy písania o architektúre. Čiastkový záber problému, ako aj vzájomné prepojenie rovín žánrového písania pripravujú pôdu interpretačnému postupu. Ceneným a v technicky a exaktne nazeranej architektúre rozvíjaným býva kriticky normatívne písanie (sem zrejme bude patriť text Kristíny Staněkovej³, v minime sľubovala sledovanie referenčného problému na základe jeho vnútornej podstaty). Ďalším je písanie vysvetľujúce – objasňujúce (a poučujúce, prípadne didaktizujúce), zväčša so sprievodom nákrsov či diagramov (to má na mysli štúdia o procesualite architektonických záznamov Valérie Gašparovej). Žánrové písanie o architektúre má napokon deskriptívne zameranie (do neho nepochybne patrí opisný a biografický text Danice Šoltésovej).

Diverzálnou trasou je vedená interpretácia vychádzajúca z tézy, že architektúra je komplexný kultúrny fenomén reagujúci na spoločenské predpoklady nielen ako fyzická stavba, ale aj ako nimi a autorom nazeraná idea. Táto interpretačná tematická rovina je charakterizovaná vzťahom k dejinám, nie však k ich chronológiám či slohovosti, ale k problémom, ktoré ich presahujú, k teoretickým programom architektúry, k duchovným a vôbec metafyzickým aspektom architektúry, k individualite a spôsobom premýšľania tvorcu (tu niekde sa asi ocitá esej Liany Rosinovej hľadajúca za fyzickým povrchom architektúry jej významy). Tematické interpretácie ďalej zvažujú videnie sveta a človekom viazané topografické kontexty miesta, umelého a prírodného priestoru, ich žitosti, zážitkovosti, existenciálnej záchovnosti, ako aj spôsoby ľudskej recepcie, tvorby a ochrany atď. Interpretácia vnútorných aspektov diela – napríklad jeho typológia a forma⁴ potom nemieni odpovedať na otázku, aké sú, ale prečo sú také, aké sú, čo je príčinou ich vzniku, aké procesy spôsobujú ich fungovanie a zánik. Ako sa na nich podieľa etická, estetická, sociálna a ďalšia zviazanosť (zrejme sem možno situovať esej Martiny Novákovej k problému obyčajnosti v architektúre). Túto trasu interpretačných postupov potom završuje filozofický výklad architektúry hľadajúci myšlienkové východiska, spôsoby všeobecného premýšľania architektonického diela. Z rôznych filozofických smerov, škôl a individualít sa uvažuje o tom, čo je architektúra, čo vytvára jej podstatu, aký zmysel prikladá svet architektúre, akú úlohu zohráva architektúra v poznaní sveta...

Americký teoretik David Leatherbarow tvrdí, že súčasná architektonická prax je pod dominujúcim vplyvom teoretického myslenia viacej než kedykoľvek inokedy⁵. Je samozrejme, že architekt k svojej prominencii potrebuje mať vlastnú teóriu, s ktorou vstupuje do debát, argumentácií a názorových pozícií. Ak moderná teória preferovala sebaurčenosť vedenia, založeného na abstraktnej reprezentácii reality, dnes je podľa uvádzaného autora posledným slovom v otázke teórie architektúry čas, ktorý „... uvádí teorii do souvislostí, které umožňují nahradit dnešní volné teoretizování obnoveným zájmem o pravdu konkrétní lidské existence a jí odpovídající architektonické interpretace“.

Oživený záujem o teoretizovanie a verbálne výklady architektonických významov a zámerov v ostatnom svete na druhej strane poukazujú na dnešnú neistotu vedenia o úlohe a podstate architektúry⁶. Súčasná architektúra „nervózne hľadá svoju vlastnú definíciu a svébytnosť v sevení konzumnú kultúrou, jež ji hrozí proměnit ve zboží a zábavu“⁷. – V tomto momente vytvorím odbočku k inej argumentácii dospievania k filozofickým výkladom architektúry, ako ju predstavuje fenomenologicky orientovaný fínsky architekt Juhani Pallasmaa. Jeho prenikavo kritický a zároveň nádejný pohľad na architektúru a jej zmysel v súčasnom svete vychádza z presvedčenia, že jej nežiaducu prezentáciu je nevyhnutné v novom tisícročí prekonať.⁸ K tomu ponúka šesť jasných architektonických námetov či výziev, platných pre architektonickú tvorbu a rovnako pre jej reflexiu a interpretáciu: 1. Architektúra by mala obnoviť svoj kontakt s žitou skutočnosťou a autentickým životom; mala by odmietnuť okamžitosť, rýchlosť, módu a posadnutosť novotou. 2. Architektúra by sa mala znova naučiť hovoriť o svojej materiálnosti, ťažobe a tektonickej logike svojho utvárania, musí sa stať plastickým 3D umením na úkor svojej mediálnosti a obraznej vizuality⁹. 3. Architektúra poskytuje pôdu pre vnímanie a pochopenie sveta ako kontinua času a kultúry. 4. Architektúra, rovnako ako iné umenie, dáva zakúšať vlastné bytie, umožňuje nám dôstojne bývať. 5. V súčasnosti nepotrebujeme architektúru, ktorá sleduje servilitu alebo bombastickosť, efekty či poklonkovanie, potrebujeme architektúru vcítienia a pokory. Túžime po radikálnej obyčajnosti, prirodzenej architektúre, ktorá našu myseľ naplní dobrým pocitom, podobne ako keď vstúpime do vidieckej chalupy. 6. Potrebujeme asketickú, sústreďujúcu a kontemplatívnu architektúru, architektúru ticha. Architekt Steven Holl považuje Pallasmov apel za kľúčové poučné východisko najmä pre študentov architektúry v kritických časoch vývoja architektúry 21. storočia.

Tušíte, kam smeruje tento editoriál?

¹ KRATOCHVÍL, Petr: O smyslu interpretace architektury. In: Architektúra & urbanizmus 2009, 1 – 2, s. 3 – 9.

² Podľa W. Attoa, v texte: ako v pozn. 1, s. 4.

³ V tomto zmysle sa javí sľubne už autorkin príspevok STANĚKOVÁ, Kristína: Aký typ vedeckého problému je mesto? In: Alfa 2012, 3, s.6 – 7.

⁴ Klasifikáciu komplexnej interperetácie Kratochvíl (ako v pozn. 1, s. 4 – 9) odvádza z práce Vittorio Lampugnaniho. Žiadalo by sa dodať, že filozofia sa podľa J. E. Hermacha rovnako pýta: „Jaký má to či ono smysl? ..Jaký má architektura smysl?... Architektonické formy mají své „úmysly“ ... In: HERMACH, Jiří Eduard: Filosofie architektury. Praha, Triton 2001, s. 9.

⁵ LEATHERBAROW, David: Architektura v šedé zóně modernity VIII. Konec moderní teorie. In: Architekt 2002, č. 9, s. 59 – 60 (preklad z angličtiny Dalibor Veselý).

⁶ Porov. kap. III. Archi-tekura. § 1 Založení dialogu filosofie a architektury. In: Hermach, ako v pozn. 3, s. 37.

⁷ PALLASMAA, Juhani: Šest témat pro příští milénium. (Prekl. z Architetural Review, zv. 196, 1994, s. 74 – 79). In: KRATOCHVÍL, Petr (ed.): O smyslu a interpretaci architektury. Praha, VŠUP 2005, s.18.

⁸ Kratochvíl, ako v pozn. 6, s. 17 – 29. Svoje témy Pallasmaa explikuje v duchu šiestich Harvardských prednášok a neskôr esejí Italo Calvina. Pallasmaa nazýva uvedené témy: 1. Pomalosť; 2. Plastickosť; 3. Zmyslovosť; 4. Autentickosť; 5. Idealizácia; 6. Ticho.

⁹ Vnímaniu „hmatového sveta“ pozri PALLASMAA, Juhani: Oči kůže. Architektura a smysly. Zlín, Archa 2012 (pôvodné vydanie 2007).